

MITOLOGIE POLITICĂ, MITOLOGIE ISTORICĂ ȘI MANIPULARE ÎN POST-TOTALITARISM. SINUOZITĂȚI ISTORIOGRAFICE ÎN DISCURSUL POLITIC OFICIAL DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ionuț Isac

Institutul de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca

Abstract. The study of historical mythology in the societies of Central and Eastern Europe proves itself today as a quite exciting matter. Historical mythology has got itself a history in post-communist countries. For instance, in Romania this kind of mythology comes quite often directly from the communist times. We believe that there is a high interest not only concerning the varieties of post-communist historical mythology, but also its tendencies of merging with political mythology. Romanian post-totalitarian politicians are frequently interested in exploiting the very rich content of historical myths – according to peculiar interpretations of historian's works (more or less professionals) – in order to fulfill their own desire of gathering and keeping the power. It is likely that a rational understanding of this subject-matter could prevent the East-European citizens from further social disorders, pointless conflicts and futile wars. It can help all of us to build a desirable future in this corner of the planet.

Key words: history, historical mythology, post-communism, politics, manipulation, political education, values.

Cercetarea fenomenului *manipulării* în societățile post-comuniste ale Europei de Est constituie unul dintre cele mai incitante subiecte ale sociologiei, psihologiei sociale, antropologiei, filosofiei sociale și politice. Pe parcursul apariției unei literaturi considerabile dedicate subiectului, se multiplică atât punctele de vedere, cât și traseele exploratorii, în corespondență cu evoluția realității înseși din aceste țări, deloc uniformă și liniștitoare. Totuși, analiza atentă a unor lucrări reprezentative semnate de autori prestigioși, atât din Estul, cât și din Vestul Europei, atestă durabilitatea și convergența unor filoane ideatice argumentate critic, a căror continuare poate duce la noi clarificări ale unor fenomene și procese sociale specifice tranziției de la societatea totalitară la societatea democratică.

Una dintre consecințele notabile ale acestui tip de cercetare este aceea a identificării și explicitării legăturii strânse dintre *manipularea la nivel social* și proliferarea *mitologiei politice*, fiindcă cea dintâi – operă a politicienilor guvernanți

sau a acelor aflați în tentativa de a-și adjudeca scopul dintotdeauna al activității lor predilecte (puterea) – o creează și o condiționează pe cea de a doua; mai mult, manipularea provoacă, treptat, într-un cerc vicios, creșterea însăși a nevoii oamenilor de manipulare, prin indefinite aboliri, reluări și reconfigurări ale miturilor politice. În acest fel, se speculează o stare de incertitudine existențială a indivizilor umani și grupurilor sociale din societățile post-comuniste, generată de problemele numeroase și apăsătoare, care le bulversează ordinea existențială, punându-le sub semnul întrebării chiar rațiunea lor de a fi pe această lume (scăderea veniturilor, inflație, șomaj, greve, devalorizarea monedei proprii, sărăcie, discriminare pe piața forței de muncă, violențe sociale, crime ș.a.m.d.).

Odată ce pretinsa „abolire a istoriei” de către doctrina marxist-leninistă – în variatele ei interpretări și aplicări de la o țară la alta – s-a dovedit a fi iluzorie, devenea clar pentru oricine putea privi realitatea fără prejudecăți exagerate că realitățile sociale post-comuniste, nu mai puțin dure și frustrante, vor reinstaura foarte repede „teroarea istoriei”, în care destinele individuale și colective se vor confrunta iarăși cu amenințarea „strivirii” lor în noi „malaxoare” social-economice gigantice și impersonale. Or, oamenii au nevoie de *sens* și *certitudine*, pentru a-și duce existența de fiecare zi, nu doar ca simplă supraviețuire biologică, ci și în numele unor valori și idealuri. „Ivindu-se acolo unde țesătura socială se rupe sau se desface, miturile politice se arată a fi de o însemnătate crucială în opera de refacere a normalității comportamentale”¹, scrie M. Șleahțișchi, profesor la Universitatea Liberă Internațională a Moldovei. A conferi un sens existenței tale înseamnă a o raționaliza în parametri acceptabili, a o face inteligibilă și, mai ales, suportabilă. Este mult mai ușor să suferi, de pildă, constrângerile economiei de piață, cu avatarurile ei, atunci când, conform unor reprezentări sociale ambigue, adesea induse abil de politicieni, poți găsi vinovați cu duiumul (reali sau imaginari) – „îmbogățiții peste noapte”, „miliardarii de carton”, „cartelul politicianilor corupți”, „minerii”, „golani”, „imigranții”, „blestemul divinității”, „conspirația capitalismului mondial” sau a „evreimii mondiale” etc., fără a te întreba dacă atribuirile tale pot fi justificate sau demonstrate rațional.

În ce privește noțiunea de *manipulare*, acceptăm definiția acordată de S. Chelcea, potrivit căruia aceasta este „[...] acțiunea de schimbare a opiniilor, atitudinilor și comportamentelor prin expunerea la mesaje a persoanelor și grupurilor umane în vederea atingerii unor scopuri dorite de altcineva (persoane sau organizații), fără aplicarea constrângerilor fizice și fără conștientizarea discrepanței dintre scopurile îndepărtate ale persoanelor și grupurilor-țintă și scopurile îndepărtate ale celor care exercită influența [...]”. Înțelegem prin manipulare comportamentală influențarea subiecților umani (indivizi, grupuri, mulțimi) în vederea realizării unor acțiuni în discordanță cu propriile scopuri, fără

¹ Vezi M. Șleahțișchi, *Mitul politic – elementul forte al jocurilor manipulative din post-totalitarism*, în *Manipularea în post-totalitarism*, M. Șleahțișchi (coord.), Chișinău, Edit. Gunivas, 2008, p. 269.

ca aceștia – subiecții umani – să conștientizeze discrepanța dintre propriile scopuri și scopurile îndepărtate ale celor care îi influențează.”²

Prin noțiunea de *mit politic* înțelegem, în general, o credință sau o convingere subiectivă simplificată, însă aptă să furnizeze o semnificație, să „ancoreze” într-un anumit fel, pentru indivizi și mase, percepția asupra originilor, identităților și scopurilor proprii. Se poate spune că mitul politic își fixează „referențialul” la confluența dintre obiectiv și subiectiv, realitate și ficțiune, ceea ce nu îl face mai „slab” decât o teorie socială sau o ideologie elaborată, ci chiar mai puternic decât acestea, atunci când este vorba de a impresiona și a pune în mișcare comunitățile și colectivitățile umane; el se prezintă ca o narațiune capabilă să inspire loialități colective, afinități, pasiuni și acțiuni umane diverse. Ținta sa nu o constituie realitatea *așa cum este ea*, ci *așa cum trebuie sau ar trebui să fie*, mai precis *să-i facă pe oameni să își imagineze o realitate viitoare, care să-i determine să acționeze acum, în prezent, ca și când ea ar exista deja*. Într-o sinteză sumară, se poate spune că mitul politic reprezintă un set de credințe subiective care nu se supun regulilor logicii, dimpotrivă, transcend exigențele acesteia. Funcția sa principală este aceea de a imagina o realitate conformă anumitor interese politice, pretențiile sale explicative fiind maxime, după cum afirmă Vl. Tismăneanu³.

Din punct de vedere axiologic, miturile politice se străduiesc adesea să substituie o valoare cu alta (posibil, cu o *non-valoare* sau cu o valoare „accesorie”) ori un sistem de valori cu altul (sau cu anumite *anti-valori*) – ceea ce nu este foarte vizibil imediat – străduindu-se să le inoculeze celor vizați convingerea că imaginea care li se inoculează este cea mai recomandabil de înșușit și susținut în viitor. În măsura în care, la nivel individual și social, inocularea unor stări de spirit diferite sau contrarii față de cele care s-ar coagula în absența miturilor politice reușește, acestea din urmă se manifestă ca apreciable *forțe manipulatorii*.

Aspectul care merită aici o atenție aparte este acela al *conținutului* sau *substanței* mitologiilor politice post-comuniste. Așa cum s-a afirmat, ele nu se mai prezintă în stare „pură” (ca în perioadele clasice ale comunismului sau național-socialismului); dimpotrivă, acestea tind să configureze amalgame ciudate, în care claritatea și distincția ideilor avansate dețin o importanță marginală; ceea ce contează, în primul rând, este forța persuasivă a mesajului lor afectiv-emoțional: „Mitologiile radicale post-comuniste combină logica iacobino-leninistă a «vigilenței și intransigenței» cu temele susținute de extrema dreaptă xenofobă din perioada interbelică.”⁴ Nici mitologiile mai puțin radicale nu evită sofisticarea, în scopul manipulării. Spre deosebire de situația existentă cu câteva decenii în urmă,

² Vezi S. Chelcea, *Manipularea comportamentală: delimitări conceptuale*, în *Manipularea în post-totalitarism*, ..., p. 20, 21. De asemenea, S. Chelcea, *Influența socială și manipularea comportamentală*, în „Știință și tehnică”, nr. 5, 1990, p. 15–17; idem, *Repere pentru o analiză psihosociologică a manipulării*, „Revista de psihologie”, nr. 1, 1992, p. 37–44; idem, *Opinia publică. Gândesc masele despre ce și cum vor elitele?*, București, Edit. Economică, 2002, p. 145–151.

³ Vezi V. Tismăneanu, *Fantasma salvării. Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă*, Iași, Edit. Polirom, 1999, p. 20.

⁴ *Ibidem*, p. 18.

fuziunea actuală a elementelor mitice este, aşadar, una post-modernă, tot mai sofisticată, aptă de modelare în varii forme şi aspecte în mentalul colectiv. Totul devine acum posibil: partide cu pretenţii democratice, vehiculând clişee şi nostalgii comuniste; partide care se declară socialiste şi comuniste, cu un arsenal discursiv şi ideologic parţial „capitalist” (eventual, de extremă dreapta) etc.

O altă consecinţă remarcabilă a cercetării fenomenului manipulării în post-comunism este aceea a identificării şi explorării relaţiei dintre *mitologia politică* şi *mitologia istorică*, şi ea foarte strânsă, evolutivă sau involutivă, în funcţie de interesele conjuncturale ale guvernanţilor politici. Discuţiile asupra implicaţiilor istoriografiei pentru toate componentele vieţii sociale sunt numeroase, atât în Republica Moldova, cât şi în România ori în alte ţări. Cu deosebire însă în spaţiul post-comunist, ele preocupă un public larg, de la teoreticienii istoriografiei, politologi şi politicieni, până la cititorii amatori de diverse vârste şi profesii. Întrebări sau aspecte de genul: care este menirea actuală a istoriografiei? cum influenţează miturile istoriografice alte zone sau domenii ale culturii? cum îşi îndeplineşte discursul istoriografic menirea dezvoltării metodice a spiritului critic în viaţa socială? ş.a.m.d. au o mare importanţă nu numai din punctul de vedere strict al cercetării ştiinţifice, dar şi pentru educaţia tinerei generaţii, cultivarea simţului civic al cetăţenilor de toate vârstele, rafinarea treptată a culturii istorice şi politice a indivizilor şi grupurilor sociale.

Analiza relaţiei dintre mitologiile politice şi cele istorice prezintă trăsături caracteristice în ţările est-europene, fiindcă instabilitatea economică şi socială face mai permeabil comportamentul indivizilor şi comunităţilor la influenţele mitologice, proiecţiile şi stereotipurile acestora fiind mai durabile în timp, respectiv mai puţin supuse schimbării. Cu o particularitate: în cazul Republicii Moldova, reapariţia şi persistenţa puterii comuniste la nivel guvernamental şi prezidenţial după destrămarea Uniunii Sovietice a creat o metamorfoză insolită a mitologiei politice, unele elemente ale acesteia, anterioare anului 1991, prelungindu-se până în prezent (de ex. nostalgii diverse, tipare lingvistice şi rutine comportamentale). Studiind relaţia dintre mitologie şi manipulare în Moldova, un analist de la Universitatea din Bălţi (A. Ciubotaru) apreciază că miturile politice sunt creaţii artificiale ale dezinformării practicate de către organisme de conducere a ţării, pentru a atinge un dublu scop: pe de o parte, motivarea (justificarea) existenţei unor probleme economice şi sociale grave, iar pe de altă parte, chiar justificarea incapacităţii acestor foruri de a le soluţiona. De altfel, întrepătrunderea mitologiei politice cu mitologia istorică este rezultatul unor acte de manipulare a conştiinţei publice, pe un teren foarte favorabil din punct de vedere practic – ţările fostei URSS: „Dezinformarea este o modalitate foarte inteligentă şi asiduu elaborată de influenţare a opiniei publice în direcţia dorită de aşa-numiţii ei comanditari. Mai mult decât atât, ea presupune o colaborare a unor specialişti din diverse domenii (lingvistică, istorie, politologie, psihologie), fără de care nu se poate obţine ceea ce asigură succesul manipulării: unitatea discursivă a mesajelor dezinformatoare şi aparenta coerenţă ştiinţifică a interpretării [...] Manipularea ca intenţie de a

schimba cursul firesc al evoluției politice și istorice a unei comunități își găsește cel mai potrivit teren de afirmare în țări ca Rusia, Ucraina, țările Asiei Mijlocii, Moldova [...]”⁵

Discuția despre istorie – în sensul de istoriografie – ca *discurs legitimant* (al suveranilor, guvernelor, statelor și națiunilor) se întâlnește cu mitologia politică, având rezultatul respectului sau lipsei de respect (până la eludare) a adevărului istoric. Uneori, această tendință legitimatoră este considerată ea însăși... legitimă, în măsura în care se fundamentează pe sursele sau izvoarele istorice cercetate, verificate de specialiști, fiind astfel capabilă să contribuie cu un aport verificabil și solid de argumentație pentru ori contra unor evenimente politice, economice sau culturale. Este totuși de bănuț (se poate și demonstra) că, în politică – sau oriunde altundeva unde se joacă interese puternice – obiectivitatea nu face prea multe servicii cuiva! Alteori – și foarte frecvent – istoriografia se „mulează” pe interesele politice ale momentului, făcând jocul unui grup de interese, partid sau guvern aflat vremelnic la putere (așa cum vom vedea mai jos): „Între provocările istoriei și înfățișările pe care le ia istoriografia în orice moment există o relație care l-a făcut pe Croce să observe că istoria e mereu «contemporană». Ea dezvăluie în genere o atitudine pragmatică față de trecut și un mod de a-l valoriza în profitul actualității. Cu sau fără voia celor care au profesat-o, istoria a fost mai totdeauna un mijloc de legitimare, un instrument manipulabil în interesul puterii [...] Se admite azi că perfect inocentă istoriografia n-a fost niciodată, chiar dacă ea a putut trăi uneori iluzia obiectivității depline, a adevărului fără rest. Conștientizarea profesională a acestei situații e plină de urmări: un plus de luciditate în abordarea istoriei; o anumită dezinhibiție în studiul temelor interferente; mai mult realism în construcția istorică însăși.”⁶

Ce este, însă, *mitul istoric* (sau, mai bine spus, *mitul istoriografic*, întrucât apreciem că istoria însăși nu creează mituri, ci numai aceia care o cercetează sau îi exploatează achizițiile)? O definiție propusă de istoricul L. Boia îl descrie ca fiind o „construcție imaginară [...] destinată să pună în evidență esența fenomenelor cosmice și sociale, în strâns raport cu valorile fundamentale ale comunității și în scopul de a asigura coeziunea acesteia. Miturile istorice presupun, evident, preluarea trecutului în sensul acestei definiții.”⁷ Astfel, mitul (istoric) *structurează*,

⁵ Vezi A. Ciubotaru, *Manipularea în presa oficială din Republica Moldova. Cazul Moldova suverană*, în *Manipularea în post-totalitarism*, ..., p. 124 și 125. Autorul identifică și comentează cele patru mituri politice ale discursului istoric și publicistic oficial (mitul Conspirației, al Salvatorului, al Vârstei de Aur și cel al Unității), așa cum au fost vehiculate în ziarul „Moldova Suverană”, luna ianuarie 2002 (pp. 126–137). Concluzia sa, argumentată prin studiul sociologic și lingvistic, este aceea că: „Discursul oficial al presei și televiziunii de stat din Republica Moldova reflectă pe deplin această tendință de reelaborare a mitologiei politice naționale pe baza unei manipulări factologice și ideologice a datelor pe care le oferă istoriografia și realitatea” (p. 126).

⁶ Vezi Al. Zub, *Istorie și finalitate. În căutarea identității*, ediția a 2-a, Iași, Edit. Polirom, 2004, p. 31.

⁷ Vezi L. Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, ediția a 4-a, București, Edit. Humanitas, 2005, p. 56.

integrează și simplifică faptele și fenomenele potrivit logicii imaginarului – nici „real”, nici „ireal”.

Răstălmăcirea istoriei nu este chiar atât de dificilă, mai ales că mitul se găsește și în miezul istoriografiei, nu numai în afara ei: „Scenariul se repetă în toate despotismele lumii și e tot mai mult scos la lumină de istorici. Puterea emite un discurs legitimant și pretinde apoi ca istoriografia să-i dea o expresie plauzibilă. În același timp, contestația emite propriul ei discurs, astfel că avem de-a face, până la urmă, cu discursuri paralele, din analiza cărora istoricul știe să tragă profit în stabilirea adevărului. Fiecare se legitimează cum poate.”⁸

Profesionalismul istoriografic este numai o premisă necesară, dar nu și suficientă în scopul evitării apariției și creșterii aberante a construcțiilor mitologice, uneori cu tentă discreționară, cum se întâmplă pe timpul dictaturilor. Profesioniștii puterii pot să țină sau să nu țină seama de achizițiile valoroase ale științelor istorice, iar dacă își fac scrupule din acest punct de vedere, riscă să nu mai câștige puterea (scopul declarat al politicianilor de pretutindeni și dintotdeauna) sau chiar să o piardă. Considerăm că mitul istoriografic și, la confluența sa, cel politic, apar aici în cazul legitimării puterii ori a unei realități sociale oarecare, împotriva sau în ciuda istoriei (*Legitimation trotz Geschichte*, după expresia lui B. von Borries). Preluat de politicieni, discursul istoriografic se va modifica astfel până la nerecunoaștere, el fiind „decupat”, supus unor multiple „filtraje” și „selecții” ideatice, în funcție de realizarea acordului cu realitatea social-politică dezirabilă a momentului. Atunci apare și evidenta componentă *retorică*, întrucât discursul politic este – mai ales în perioadele de campanie electorală –, unul prin excelență persuasiv, cu o puternică finalitate pragmatică.

Comparația între mitologia istoriografică din comunism, respectiv post-comunism atestă, de pildă, diferențe notabile în ce privește valorizarea trecutului istoric.

De pildă, miturile fondatoare ale comunismului românesc sunt răscoalele și revoluțiile, întemeierea partidului comunist, greva de la Grivița și actul de la 23 august 1944⁹. Întreaga istorie națională și universală devine în mod obligatoriu, pentru aceia care împărtășesc ideologia comunistă, istoria contradicțiilor sociale și a luptei de clasă, accentul fiind pus pe mișcările revoluționare ale maselor populare exploatate, în detrimentul personalităților istorice – cel mai adesea negative –, reprezentând clasele exploatatoare. Punctul culminant, încoronarea întregii istorii naționale și universale, este, desigur, regimul socialist și comunist, spre care s-ar fi îndreptat, inconștient, umanitatea în veacurile și mileniiile anterioare. Astfel, discursul istoriografic este obligat întotdeauna să țină seama de imperativele ideologice ale momentului, să legitimeze în permanență discursul politic, devenind pur și simplu o anexă deplorabilă a acestuia din urmă.

Din contră, post-comunismul răstoarnă și, întrucâtva, amalgamează viziunea comunistă. Valorizarea trecutului istoric se face pe linia cealaltă: a individualității și individualismului, cu exaltarea idealului bogăției capitalizate de către indivizii

⁸ Al. Zub, *op. cit.*, p. 44.

⁹ L. Boia, *op. cit.*, p. 170.

întreprinzători ai epocii moderne, a liberei inițiative, afacerilor și concurenței capitaliste. Basculând spre polul opus, istoria tinde să devină mai ales una a individualităților care își creează – în bine sau în rău – propriul destin. Oficial, comunismul este denunțat, acuzat de toate relele imaginabile (poate mai numeroase decât cele reale) și, cel puțin la modul teoretic, pus la stâlpul infamiei. Neoficial însă, unele dintre presuposițiile și miturile sale fondatoare tind să se amestece grotesc și amenințător cu principiile noului regim „liber și democratic”, cu efecte dintre cele mai păgubitoare pentru doritorii de spirit critic și posesori ai simțului realității. Nu întâmplător, timp de ani de zile, președintele și partidele aflate la putere în România au câștigat câteva campanii electorale cu slogane nu pro-comuniste, dar anti-capitaliste („Nu ne vindem țara!”, „Să nu vină moșierii și capitaliștii la putere!” ș.a.).

Să observăm însă, din această perspectivă, câteva elemente ale discursului oficial privind istoria și istoriografia în Republica Moldova. De pildă, Mircea Snegur a fost considerat „cel mai controversat și incoerent” președinte, atât în discursul său general, cât și în activitatea sa prezidențială¹⁰. Dacă până în 1991 (anul alegerii și investirii sale în funcție), în urma vizitelor din România, el a vorbit despre „... întâlniri ca între frați care au aceeași istorie și aparțin aceleiași neam”, respectiv a susținut, la Marea Adunare Națională din 27 august 1989, necesitatea aflării pe căi științifice a „adevărului adevărat” al istoriei poporului său, ulterior poziția sa a suferit o deplasare spre polul diametral opus.

Pe data de 26 iunie 1991, la deschiderea conferinței internaționale „Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia”, Snegur a făcut aprecieri corecte, corespunzătoare adevărului istoric (de ex. problema exercitării dreptului firesc de autodeterminare al Basarabiei, după Primul Război Mondial; ocuparea de către armata roșie în 1940 și includerea Basarabiei în statul sovietic, cu consecințele impunerii unei „statalități străine, ostile și incompatibile” cu caracterul etnic, tradițiile istorice și culturale), concluzionând prin dihotomizarea istoriei în „adevărată și obiectivă”, respectiv „falsificată și denaturată”. Peste câțiva ani însă (în 1994), deplasând accentul „sincerității, adevărului și obiectivității” spre tonalitățile unui discurs politic identitar legitimant, președintele Moldovei le solicita specialiștilor istoriografi, „salarizați din sudoarea poporului muncit” (este clar perceptibilă aici nuanța proletcultistă), să insiste asupra „numelui de *moldovean*”, printr-o reinterpretație cel puțin curioasă a *Cronicii moldo-polone*. Astfel, în lectura prezidențială se producea o spectaculoasă și falsă substituție: *moldovenii* apăreau, chipurile, drept unicul grup etnic de referință al cronicii, în timp ce numele de *român* (menționat în cronică referitor la locuitorii din Transilvania, Moldova și Muntenia) se pierdea, la modul „selectiv”, undeva în ceața istoriei medievale. Țintindu-și, apoi, aprecierile spre primele decenii ale secolului al XX-lea, Snegur îl caracteriza, de pildă, pe Nicolae Iorga drept

¹⁰ Vezi N. Enciu, *Manipularea istoriei în discursul public al președinților Republicii Moldova*, în *Manipularea în post-totalitarism*, ..., p. 167.

„exponent al moldovenismului”, mai afirmând, printre altele, că moldovenii doreau să fie „stăpâni în propria casă” chiar și în perioada 1918–1940 (nefiind, deci, de acord cu revenirea Basarabiei la România).

Se improviza în acest fel o superficială mitologie oficială identitară moldovenească, paralelă cu interpretarea științifică și obiectivă a istoriei, pe care președintele Snegur o reclamase insistent doar cu puțin timp înainte. Spunem „efemeră”, întrucât, în proximitatea următoarelor alegeri din toamna anului 1996, Snegur a făcut noi afirmații paralele și ambigue, părând să revină la presupuzițiile inițiale, dar, în final, decizându-se de ele (ceea ce a și contribuit la înfrângerea sa pe plan electoral). În aceeași zi (27 aprilie 1995), pe de o parte, în cadrul mesajului prezidențial *Limba română este numele corect al limbii noastre*, el a pledat ferm pentru „restabilirea adevărului istoric” privitor la denumirea „limbii noastre” – *limba română*; pe de altă parte, a înmănat unui grup de veterani din cel de-Al Doilea Război Mondial medalia jubiliară „50 de ani din ziua Biruinței în Marele Război pentru Apărarea Patriei, 1941–1945” – implicit, o proiecție asupra trecutului, tributară perioadei URSS, dar și asupra actualității acestei entități politico-statale în memoria afectivă a indivizilor umani. N. Enciu conchidea într-o tentativă de hermeneutică a idiosincraziilor primului președinte al Moldovei: „Oricum, în pofida manipulărilor istoriei – mai vechi și mai recente – la care a recurs pe parcursul exercitării mandatului de președinte al Republicii Moldova, M. Snegur a putut, totuși, pretinde că a practicat procedeele respective în numele proclamării, iar mai apoi și consolidării independenței Republicii Moldova.”¹¹

Dacă Mircea Snegur a reușit, întrucâtva, să mai salveze aparențele, pendulând ideologic între obiectivitatea istorică și interesul politic de moment, urmașii săi din fotoliul prezidențial au mers, gradual, până la capăt spre polul opus, ajungându-se în ultimii ani la procesul straniu de restaurație a epocii comuniste în Republica Moldova.

Cu un trecut propagandistic-comunist notoriu, Petru Lucinschi a recurs la procedee mai „voalate și subtile” (cum remarcă N. Enciu), pentru a concilia, într-un fel, diferitele stări de lucruri din alte timpuri, cu prezentul: „Fiind un bun profesionist în domeniul propagandei comuniste, P. Lucinschi a găsit, totuși, o modalitate ingenioasă de manipulare a trecutului său brejnevist și bodiulist.”¹² Revenit din fosta URSS în Republica Moldova după anul 1991, el făcea, prin declarațiile oferite ziarului „Izvestia”, concesia de a admite că este, totuși, un produs al trecutului sovietic; totodată, Lucinschi asocia acestui fapt ideea inevitabilității formării oricui, la timpul respectiv, în astfel de tipare („Alți oameni, care s-ar fi format în alte condiții, nu avem”). Mai mult decât atât, el s-a declarat apt să renunțe la acest trecut, aducător de avantaje, pentru a-și asuma prezentul cu o nouă responsabilitate, ori chiar să convertească atributele sale anterioare de „om al Moscovei” în atuuri pentru țara sa.

Un exemplu pentru o „denivelare” cultural-istoriografică de care a dat dovadă P. Lucinschi ni-l oferă chiar discursul de investitură, în ziua de aniversare a nașterii

¹¹ Vezi N. Enciu, *op. cit.*, p. 173.

¹² *Ibidem*, p. 174.

lui Mihai Eminescu (15 ianuarie 1997). Atunci, Lucinschi își exprima speranța că „idealurile genialului creator” vor contribui la realizarea practică a obiectivului „consolidării unității poporului Republicii Moldova”¹³. Credem, însă – alături de mulți alții – că este imposibil de găsit o legătură între opera lui Eminescu și statul moldovenesc actual, între valoarea excepțională a poeziei eminesciene și militantismul politic al structurilor de conducere comuniste de la Chișinău. Or, analiza axiologică arată că mitologia politică (mai ales în asociere cu mitologia istorică) este, adesea, abilă în manipularea valorilor și amestecul acestora cu non-valorile (sau pseudo-valorile din alte domenii decât cel cultural-spiritual), proces dus până la transformări ireversibile sau foarte greu reversibile.

Cu altă ocazie, P. Lucinschi a pledat pentru discuția între specialiști asupra datelor istorice controversate din istoria Basarabiei (1812, 1918, 1940), formulând exigența ca aceștia să se ghideze după principiul conform căruia „[...] adevărul care va ieși la iveală să nu învrăjbească oamenii, ca să se poată trage din istorie «concluziile corespunzătoare pentru viitor»”.¹⁴ Cum spusese însă predecesorul său M. Snegur, referindu-se la cercetarea istoriografică, „două adevăruri nu există”, este cert că evitarea „învrăjbirii” despre care vorbea Lucinschi era o pură ficțiune, întrucât aceasta reprezenta rezultatul coliziunii inevitabile dintre poziția istoriografică profesionistă și autentică, și un conglomerat de teze politico-ideologice discutabile ale trecutului.

Alegerile anticipate de la finele anului 2000 au adus la putere Partidul Comunist din Moldova, iar ca președinte pe controversatul Vladimir Voronin. În acest fel, din punct de vedere politic s-a realizat un regres temporal-istoric, iar sub aspect istoriografic o resuscitare a unui amalgam confuz de „teze” din vechiul arsenal științific sovietic, care glăsuiesc unitar despre înființarea „Statului Moldovenesc” în 1359 (de către „volohi” și „slavii de răsărit”), care a trecut apoi prin câteva etape epocale: Republica Democratică Moldovenească (1917), Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (1924) și Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (1940) – apogeul și încheierea, chipurile, a „procesului de autodeterminare a națiunii moldovenești”! Mitologic, teza istoriografică a comuniștilor moldoveni este că acest proces de autodeterminare, început cu aproape 600 de ani în urmă, s-a finalizat logic odată cu apariția RSSM, întrucât Moldova nutrise tocmai din urmă cu șase secole un asemenea vis, văzându-și-l, în fine, împlinit, „lucind ca o steluță în luminoasa constelație a republicilor sovietice socialiste – cu propria stemă, cu propriul imn, cu propriul drapel”¹⁵.

¹³ *Ibidem*, p. 175. Pe bună dreptate, N. Enciu interpretează această afirmație în felul următor: „Este un exemplu pregnant de manipulare a istoriei, deoarece avem certitudinea că idealul lui Eminescu a fost altul decât «consolidarea unității poporului Republicii Moldova»” (*ibidem*).

¹⁴ Vezi M. Bruhis, *Republica Moldova. De la destrămarea imperiului sovietic la restaurarea imperiului rus*, București, Edit. Semne, 1997, p. 49–50 (apud N. Enciu, *op. cit.*, p. 176).

¹⁵ Vezi M. Enciu, *op. cit.*, p. 177. În mod just, citând o idee din aceeași familie a ideologiei oficiale a PCR, exprimată de I. P. Kalin, care spune că teritoriul Moldovei a fost „rupt artificial din trupul marelui Țări a Sovietelor de către șarlatanii politici”, autorul apreciază viziunea politicianilor

Interrelaționarea dintre mitologia politică și mitologia istoriografică a reiterat, în această situație, ipostaze binecunoscute, puterea politică comunistă instaurând ca atitudine istoriografică oficială un soi de „fundamentalism moldovenesc”, intim asociat trecutului rus și sovietic. Am dori să evocăm, la acest punct, exemplul, în aparență banal, la care se referă tot un autor de peste Prut (V. Capcelea): obiceiul liderilor politici comuniști de la Chișinău – care înainte vreme depuneau coroane de flori la monumentul lui Lenin – de a depune, acum, coroane de flori la monumentul lui Ștefan cel Mare¹⁶. Gestul respectiv poate fi asociat cu acela al multor lideri politici din România, care au trecut foarte rapid de la ateismul militant practicat înainte de 1989, la o religiozitate ostentativă, ținând lumânări în mâini și făcându-și cruci largi, la vedere, pe parcursul sărbătorilor religioase, în interiorul bisericilor sau prin curțile mănăstirilor, mai ales în campanie electorală sau imediat după succesul în alegeri. De pildă, aceștia merg în pelerinaj la mormântul lui Avram Iancu de la Țebea, unde rostesc discursuri pline de patriotism înflăcărat, dar în scop electoral-populist. Efectul este unul manipulatoriu și transmite populației mesaje ambiguu-duplicitare, de genul „Ștefan (sau Eminescu) este strămoșul nostru, dar e printre noi, cei de astăzi”, „Dumnezeu e cu noi”, „suntem de-ai voștri”, „suntem credincioși” etc. Este vorba despre o evidentă degradare a valorilor *cultural-istorice, estetice, religioase*, dar și despre o degradare a valorilor *morale* – parte integrantă a țesăturii complexe a mitologiei politice post-totalitare: „Manipularea creează aparența participării active a poporului la devenirea lui istorică și, în același timp, nu oferă posibilitatea ca el [poporul – n.ns., I.I.] să se folosească în întregime de valorile materiale și spirituale [...] Mitul cere ca elita să creeze o aparență a cinstei și a imparțialității guvernanților, iar slăbiciunile și lacunele ce se depistează sunt considerate niște fenomene ce țin de slăbiciunile omului.”¹⁷

Or, grotescul apare aici din faptul că, prin aceste ritualuri, se insinuează o legătură mitică legitimantă, absolut inexistentă în realitate, între personalitatea lui Ștefan cel Mare din secolul al XIV-lea, Al Doilea Război Mondial și comunismul bolșevic al secolului al XX-lea¹⁸! Nu întâmplător, ideologia politică neo-comunistă,

comuniști drept haotică: „[...] actuala majoritate parlamentară comunistă nu a dispus și nu dispune nici până în prezent de o viziune coerentă asupra identității și istoriei noului stat independent apărut pe harta politică a Europei la 27 august 1991 [...]” (*ibidem*). *Haotismul* este, însă, după cum se știe, un element indelebil al oricărui regim comunist, întrucât, cultivat consecvent la scară socială, el sfârșește prin a dezagrega întreaga societate și a o aliena, conform dorinței liderilor de la putere.

¹⁶ Vezi V. Capcelea, *Locul și rolul tradițiilor în jocul manipulator al timpului prezent*, „Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane”, vol. 17, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2008, p. 270.

¹⁷ *Ibidem*, p. 269.

¹⁸ „În mod firesc apare întrebarea: ce are comun marele voievod, spre exemplu, cu Războiul pentru Apărarea Patriei, care este meritul lui la distrugerea fascismului, fiindcă se depun flori la monumentul lui la 9 mai? Prin aceasta se încearcă a se demitiza chipul lui Ștefan cel Mare, simbol al luptei neamului românesc pentru independență și unitate națională, pentru a-l transforma într-un element de protocol, într-o figură de rutină. Timp de un deceniu, conducerea Republicii Moldova a reușit să-l smulgă pe Ștefan cel Mare din aerul de legendă de care a fost învăluit timp de secole în șir și să-l transforme într-un aliat al comuniștilor, într-un separatist sadea. Prin rolul care i se atribuie azi,

cu substrat mitologic, specifică spațiului răsăritean ex-sovietic, își ia drept aliați de nădejde *tradiția* locală și personalitățile istorice, întrucât astfel se încearcă perpetuarea mentalității generațiilor trecutului, care i-au fost tributare până la sclavie: „[...] utilizarea unor tradiții în scopul manipulării ce se efectuează în Republica Moldova de către puterea actuală urmărește scopul de a împiedica această schimbare [în sens democratic – n.ns., I.I.], de a păstra continuitatea generațiilor de tip sovietic.”¹⁹

Întreaga istorie națională (re)devine una a relațiilor multi-seculare cu slavii. Nu mai poate exista o „istorie a României și românilor”, ci numai o „istorie a Moldovei”, încurajată expres prin toate mijloacele (propagandă oficială, programe, manuale școlare și universitare). Studiul limbii ruse a redevenit obligatoriu în școală și facultate, în defavoarea limbii române, izgonită (din nou), cel puțin ca denumire, pe malul drept al Prutului. Evident și implicit, conjugatele politice nu puteau fi altele decât cele anti-românești, „curmarea uneltirilor înjositoare ale românizatorilor-unioniști, ale lingviștilor-provocatori de a modifica denumirea limbii materne a moldovenilor”. Pericolul „distrugerii statalității Republicii Moldova” se arată a fi unul iminent în cazul integrării europene a acestei țări, iar cât privește politica externă, ea va trebui reorientată, din nou, spre Moscova („Marele Licurici”, în versiunea răsăriteană).

Mitologia politică și istorică a comunismului este una amalgamată, întrucât ambițiile sale *naționaliste* și cele *internaționaliste* se concurează reciproc, încercând să ajungă la o conciliere. Dacă la origine, comunismul nu putea fi decât „internaționalism” (impus de la Moscova prin aparatul cunoscut – forță armată, cadre politice de partid și de securitate etc. țărilor din Europa de Est), ceea ce i-a făcut pe „revoluționarii de profesie” să declare cândva că patria lor este Uniunea Sovietică, pe parcurs, mai ales după retragerea trupelor sovietice staționate pe aceste teritorii, el a devenit unul „naționalist”, partidele din țările respective căutând în fel și chip (pe plan economic, științific, cultural-spiritual și educațional) să se legitimeze prin parada autohtonismului.

În versiunea sa resuscitată, care se întâlnește la ora actuală în Republica Moldova, neo-comunismul doctrinar se vede obligat să revină la „internaționalism” (de această dată printr-o relativ mai mare deschidere la spațiul „lumii libere”) și să fie pus în situația de a produce dovezi spectaculoase și conjuncturale, cel puțin la nivel discursiv, de adaptare la specificul geopolitic european actual. Astfel, deși autohtoniști convinși, comuniștii din Moldova suspină după Uniunea Europeană, unde le-ar plăcea să se vadă primiți peste noapte, ca în propria casă. După cum remarcă N. Enciu, „Cea mai uluitoare constatare a liderului PCRM era că, în pofida faptului că fusese «ruptă artificial din trupul măreței Țări a Sovietelor», Republica

Ștefan cel Mare nu mai prezintă un pericol politic, el e moldovean de-al nostru, parcă nu mai aparține tuturor românilor și toată viața s-a manifestat ca un luptător înflăcărat pentru independența și statalitatea Republicii Moldova” (*ibidem*, p. 270).

¹⁹ *Ibidem*, p. 272–273.

Moldova urmează să fie tratată de către Uniunea Europeană «anume ca stat sud-est european» – spațiu căruia îi aparținem «din punct de vedere geografic și istoric». Cu adevărat «necunoscute sunt căile comuniștilor moldoveni!»²⁰

Pretinsa subită afiliere la idealurile Uniunii Europene a PCRM are tot un substrat ideologic-partinic. Încercând, fără succes, să impună istoria Moldovei în locul istoriei românilor, pentru realizarea scopului „reorientării geopolitice” și „sincronizării cu cercetarea istorică europeană”, guvernul comunist de la Chișinău a relansat ofensiva reconsiderării oficiale a discursului istoriografic autohton, luând ca aliat așa-numita „linie Boia”. Interpretate în litera lor și duse la consecințele ultime, lucrările istoricului român Lucian Boia ar semnifica demascarea absolută a istoriografiei românești (și a oricărei alteia), în măsura în care aceasta apare ca o succesiune de mituri care populează panteonul național al personalităților și valorilor culturale. Dintr-un asemenea punct de vedere, autorul amintit afirmă că, cel puțin sub aspect cantitativ, mitologia istoriografică post-comunistă din România mai degradează decât s-a diminuat. Și aceasta pentru că niciunul dintre vechile sale mituri (vechimea, unitatea, continuitatea, trecutul glorios, neatârarea poporului român etc.) nu par să fi fost afectate, în structura lor esențială și fundamentală, de o judecată critică pe măsura achizițiilor europene și mondiale din ultima parte a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. Mai mult decât atât, ele sunt potențate pe căi *sui-generis* datorită recrudescenței (mai ales în primul deceniu de după 1989) a mișcărilor de extremă-dreapta, naționalist-conservatoare, care și-au raliat rapid inclusiv istoriografi de diverse vârste – tentația mare fiind pentru tinerii istorici –, în vederea susținerii și legitimării punctelor lor de vedere.

Pe de altă parte, considerarea evenimentelor istorice absolut nefaste din secolul al XX-lea (cele două războaie mondiale, comunismul și „războiul rece”, post-comunismul însoțit de escaladarea naționalismului, șovinismului, xenofobiei, a urii și intoleranței etnico-rasiale etc.), cu întregul lor cortegiu de consecințe care este probabil că vor mai dura în timp pe arii vaste ale Europei răsăritene (și nu doar aici), duce la concluzia că „O societate civilă activă poate ține sub control pasiunile și animozitățile naționaliste atâta timp cât cadrul instituțional se bazează pe consens și legitimitate. În societățile post-comuniste, obiectivul grupurilor și partidelor de orientare civilă e acela de a da un sens identificării cu procesul democratic.”²¹

Susținerea politică a pretențiilor statalității și suveranității Moldovei se face cu prețul resuscitării unei forme revolute de *naționalism*, în spiritul proletcultist de altădată. Este o variantă de naționalism care, în aparență, promovează valorile civic-liberale, dar în fapt se apropie de un presupus și misterios nucleu etnic, cu tendințe vădit conservatoare. Amintim, din acest punct de vedere, tipologia naționalismului stabilită de Vl. Tismăneanu²², foarte utilă și pentru aprecierea

²⁰ N. Enciu, *op. cit.*, p. 184.

²¹ Vl. Tismăneanu, *op. cit.*, p. 111.

²² *Ibidem*, pp. 95–104.

particularizantă a relației dintre mitologia politică și cea istorică la care ne referim. Autorul identifică următoarele specii de naționalism, în funcție de criteriul relației dintre factorul civic și cel etnic:

1) *Naționalismul civic-liberal* reprezintă „[...] forma «soft» de naționalism, având rădăcini în tradițiile democratice, fie ele conservatoare, liberale sau social-democrate [...] O trăsătură a acestei forme de afirmare națională este dimensiunea ei esențialmente cultural-civică. Anti-comunismul reprezintă adesea un element major [...] Naționalismul liberal recunoaște preeminența persoanei morale, dimensiunea electivă a identității personale și refuză să vadă în individ un prizonier al apartenenței la comunitate [...]”²³

2) *Naționalismul etnic, mai puțin liberal sau neliberal* „[...] cuprinde diverse curente a căror trăsătură comună este conceperea națiunii într-un sens colectivist, exaltarea tradiției și instituțiilor tradiționale, cultivarea mitologiilor eroice ale trecutului și neîncrederea în valorile occidentale, considerate «străine» etosului comunitar local. Postulând voința comună a «poporului» drept valoare națională supremă, această variantă de naționalism netezește calea spre experimentele autoritariste.”²⁴

2.1) *Naționalismul conservator*, adesea asociat cu democrația creștină și tradiția populară: „Deși susținătorii lui recunosc formal importanța drepturilor individuale, tendința este de a exagera rolul trecutului, influența Bisericii și impactul nefast al culturii de masă occidentale și al instituțiilor liberale. În multe cazuri, aceste grupări și partide exaltă valorile premoderne, în special legăturile comunitare de tip agrarian, și atacă virulent rolul capitalului financiar și industrializarea pentru faptul că au distrus comunitatea etno-religioasă”²⁵; susținătorii săi au un „dinte puternic” împotriva liberalismului;

2.2) *Populismul etnocentric*, șovin și cu obsesia conspirațiilor: „Identitatea lui este susținută de coexistența tensionată a unei societăți civile încă neconsolidate, pe de o parte, și supraviețuirea instituțiilor represive, inclusiv a poliției secrete, pe de alta”²⁶; el constituie un amestec straniu de comunism și fascism, idealizează valorile rurale pe care le opune mereu civilizației urbane „decadente”;

2.3) *Etnocentrismul nostalgic și naționalismul liturgic*, caracterizat prin „[...] idealul unei «democrații naționale» sau al etnocrăției și încercarea de a reabilita mișcările de extremă dreaptă interbelice”²⁷.

Ascensiunea și menținerea mitului naționalist în mentalul colectiv al popoarelor din spațiile post-totalitare se explică prin faptul că el răspunde foarte bine la nevoile registrului psiho-afectiv al oamenilor: „[...] oferă consolare, asigură

²³ *Ibidem*, p. 97.

²⁴ *Ibidem*, p. 99.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 100.

²⁷ *Ibidem*, p. 103–104.

bazele unei euforii comunitare, o cale simplă de a depăși sentimentele de umilință și inferioritate și constituie o reacție la amenințările reale sau imaginare”²⁸. Corespunzător dinamicii creării și re-creării mitologiei politice (naționaliste), se reconfigurează și dinamica mitologiei istoriografice, pe două „linii de forță” concurente. „În materie de istorie, afirmă L. Boia, confruntarea se petrece la noi [în România – n.ns., I.I.] și se va mai petrece probabil multă vreme în jurul a două „modele ideale” contradictorii: unul naționalist și autoritar, celălalt european și democratic (evident, în fapt, cu tot felul de nuanțe și combinații). În plus, și într-un sens mai general, se afirmă astăzi în lume un proces de relativizare a valorilor și de diversificare culturală; în consecință, și istoria se multiplică și se diversifică.”²⁹

Cât de departe se poate merge însă pe acest drum al demitizării istoriografice sau, altfel spus, cum interpretăm istoria astfel încât să nu ne debarasăm de achiziții valoroase ale scrisului istoric, dar nici să nu devenim pur și simplu prizonieri ai miturilor? Extremele ar fi: nu se renunță la niciuna dintre presupuzițiile sau tezele tradiționale ale istoriografiei, iar discursul acesteia rămâne neschimbat (perspectiva ultra-„conservatoare”) sau se renunță la toate tezele tradiționale ale istoriografiei, altminteri aceasta rămâne o pură succesiune de mituri nefondate (perspectiva „reformatoare” radicală). Cum, în general, adevărul stă la mijloc, atașamentul față de vreo extremă sau alta nu pare rezonabil. Iluzia comuniștilor din Moldova că, prin adoptarea mecanică pe plan oficial a „liniei Boia”, s-ar rezolva toate problemele care îi frământă (va dispărea atașamentul intelectual și afectiv față de marile personalități culturale simbolice ca Mihai Eminescu sau se va năruie „mitul” unității provinciilor românești, atât de incomod unei viziuni totalitar-autarhice)³⁰, nu reprezintă decât un nou altoi hibrid dintre un mit politic și unul istoriografic.

Dacă ar fi să se desprindă într-adevăr învățăminte din examinarea „liniei Boia” (evident, într-o interpretare eliberată de partizanatul ideologic), ele ar fi, credem, acelea ale *moderației* și *măsurii* în cercetarea istoriografică. Ar mai fi, desigur, și exigența evitării excesului, a prevenirii intoxicației cu teze istoriografice, chiar ilustre, repetate la nesfârșit în iluzia că prin acest ritual se poate accepta și justifica orice se dorește – în primul rând, starea de fapt actuală a

²⁸ *Ibidem*, p. 107.

²⁹ L. Boia, *op. cit.*, p. 49.

³⁰ Ca să illustreze viziunea „reformatoare” extremă asupra presupuzițiilor istoriografiei pe care ar dori-o autoritățile de la Chișinău, N. Enciu citează din periodicul „Săptămâna”, an X, nr. 38 (458), 21 septembrie 2001, următorul pasaj: „Deci, pentru perioada de până la 1812 îl iei integral pe Panaitescu; pentru perioada 1812–1918, în cazul în care nu există studii imparțiale – tipărim un set de documente în stare pură. Pentru perioada 1918–1940 – punct de reper pot servi «Preludiile» lui Stere și impresiile «călătorilor străini» prin Basarabia României Mari, iar de la ’44 încoace, renunțând la tiparele ideologice, impuse de regimul comunist – chiar de contemporani cu noi, care ar putea găsi o explicație a fenomenului: «în pofida regimului totalitar, oamenii au făcut copii, au fost la medic, și-au dat copiii la învățătură, și-au construit niște case cât clubul de mari; în pofida regimului odios, Grigore Vieru a plăzmuit niște poezii minunate, Ion Druță a scris un roman de excepție, *Povara bunătații noastre*, regizorul Emil Loteanu a câștigat niște premii internaționale, Maria Bieșu a cântat pe cele mai mari scene ale lumii...»” (p. 186–187).

societății românești. Astfel, istoriografia națională (din Republica Moldova, România sau oricare altă țară răsăriteană) trebuie să-și revizuiască radical realizările anterioare, conținutul, metodologia, programele și proiectele prioritare și fundamentale; dar nu să se dezică, peste noapte, de ele, ci să le deschidă la realitate, la exigențele „empireului istoriografiei mondiale”, după expresia acad. C. Mureșanu. Realitatea social-politică și culturală a Europei contemporane (cât și a întregii lumi, de altfel) oferă o lecție, credem, de neocolit: mai importante decât realizările sau nerealizările trecutului – fie acestea trăiri, aspirații, teorii, înfăptuiri politice ș.a.m.d. – sunt *faptele* prezentului și viitorului. O spune și L. Boia, la finalul *Introducerii* la cea de a doua ediție a controversatei sale lucrări *Istorie și mit în conștiința românească*: „Poate vom încerca, nu să uităm istoria, dar să fim ceva mai puțin obsedați de ea. Privim prea mult spre trecut (spre un trecut cu ușurință mitificat) și prea puțin în prezent și spre viitor [...] Problemele prezentului se rezolvă cu mijloacele prezentului și din perspectiva prezentului [...] Nu putem rămâne prizonieri ai trecutului. Trebuie să dovedim că România înseamnă ceva, *astăzi*.”³¹ Se pare că obsesia istoriei este, frecvent, o boală politică...

Desigur, mitologia politică cu tentă manipulatorie (asociată mitologiei istoriografice) își găsește, îndeobște, teren prielnic în rândurile celor care nu posedă o cultură politică și civică la un nivel rezonabil. Dar ea rodește, în mod straniu, și printre cei care ar trebui să fie imuni la tentațiile sale: *intelectualii*.

În perioada post-comunismului, miturile politice proliferază, imprevizibil, pe măsura dinamicii și inițiativei purtătorilor lor sociali (cazul particular, care ne interesează aici, fiind acela al intelectualității). Formația profesională, educațională și culturală a intelectualilor este una pretențioasă și de factură înaltă. Din acest motiv, ar fi de așteptat ca ei să devină purtătorii de cuvânt ai unei ierarhii valorice, având în prim-plan raționalitatea și spiritul critic. Cuvântul lor este de presupus a fi unul decisiv în problemele cruciale ale societății post-comuniste. Asemenea așteptări, chiar dacă adesea tacite și difuze, sunt cvasi-generale în mentalul colectiv. După cum scrie Ana Pascaru, „[...] intelectualilor le revine dificila misiune de supraveghere și menținere a principiilor valorice în evoluția activităților și a comportamentului social. Altfel spus, prin facultățile cu care i-a înzestrat natura, intelectualii sunt în stare să-i convingă și pe ceilalți membri ai societății să opereze cu categoriile care facilitează modalitățile de prezență și perpetuare a umanismului în viața cotidiană [...] este vorba de o utilizare eficientă a capacităților celor înzestrați cu facultăți inteligente, păstrând și îmbogățind valorile capitalului intelectual [...] Totodată, mediului intelectual îi revine rolul de filtru social, de stavilă în calea promovării mediocrității obraznice, care cu metode din cele mai «sofisticate» încearcă să-i înlocuiască pe cei care cu adevărat sunt ceea ce sunt pe potrive competențelor și posibilităților.”³²

³¹ L. Boia, *op. cit.*, p. 51

³² Ana Pascaru, *Societatea între conciliere și conflict: cazul Republicii Moldova*, Chișinău, Edit. ARC, 2000, cap. III (*Locul și rolul intelectualilor în societatea post-totalitară*), p. 71–72.

Nu întotdeauna însă lucrurile stau astfel încât intelectualii să-și îndeplinească această ingrată și nobilă datorie. Analizate critic, „valorile” propuse de miturile politice se prezintă frecvent ca pseudo-valori sau non-valori, ceea ce nu-i împiedică pe intelectuali să le susțină cu ardoare, dacă se potrivesc anumitor interese ale unui partid politic, cu șanse de a accede la putere. Evident, avem aici în vedere un fapt binecunoscut (inclusiv pentru vulgarizatorii miturilor politice), și anume acela că membrii unui grup tind să-și ignore și să-și abandoneze propriile valori, fiind tentați să se ghideze în funcție de normele grupului din care fac parte. Așa cum observase încă G. Le Bon, sentimentele maselor sunt foarte volatile, simple și exagerate, trecând cu ușurință dintr-o extremă în cealaltă, căci „[...] grupul este intolerant, autoritar și de cele mai multe ori conservator în convingerile sale.”³³

Din mulțimea intelectualilor se detașează sub-mulțimea celor atașați culturii umaniste – mai vulnerabili, se pare, seducției mitologiilor politice decât confrății lor din științele exacte/ ale naturii, mergând până la implicarea nemijlocită în practica politică (și politicianistă). Culpabil ar fi obiectul predilect al sferei socialului, ca teren empiric favorabil unor „experimente” de tot felul, uneori deloc benefice dezvoltării și progresului. O spune o autoare din Republica Moldova, cunoscută a acestui gen de situații: „Liderii proveniți cu precădere din rândul scriitorilor, binecunoscuți prin scrierile lor de majoritatea populației și venerați de ea, nu au realizat întreaga responsabilitate pe care și-au asumat-o devenind politicieni, ignorând orientările clare și modul în care aveau să se desfășoare evenimentele. *Or, una este să-ți așterni propriile gânduri pe hârtie cu talentul hărăzit de Dumnezeu și alta e să te aventurezi pe tărâmul politicii* [subl. ns., I.I.]. Tărâm care necesită, dacă nu o pregătire necesară [ceea ce este, însă, discutabil, întrucât politicianul fără pregătire e ca un cârmaci fără busolă – n.ns., I.I.], atunci cel puțin o intuiție pe potrivă, în caz contrar riști totul și nu obții nimic. Dimpotrivă, fiind un domeniu mult prea controversat, politica nu întotdeauna este benefică pentru a-ți crea posibilități de a-ți atinge scopul propus.”³⁴ S-ar părea că, în loc să aibă minți deschise, lucide și critice față de ceea ce se întâmplă în societate (mai ales în politică), intelectualii moldoveni (și români) care au ales un asemenea drum au preferat cultivarea confuziei, a oportunismului, în orice caz a jumătăților de măsură ori a „dublului standard” (una promitem alegătorilor, alta facem după ce suntem aleși) decât a adevărului, mai puțin profitabil și mult mai riscant.

Aceste gânduri ne amintesc situația, oarecum similară, a unor intelectuali români, dintre care unii s-au situat de partea puterii, alții de partea opoziției (sau alternativ) în funcție de interese care, uneori, n-au avut nimic în comun cu adevărul și valorile autentice. Unii dintre ei au reprezentat de pildă „calul de bătaie” al

³³ Vezi Ala Plăcintă, *Evoluția mentalităților politice manifestate în comportamentul electoral*, „Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane”, vol. 16, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2007, p. 117.

³⁴ Ana Pascaru, *op. cit.*, p. 94.

mineriadelor (mai ales al celei din iunie 1990), fiind percepuți de proletariatul minier dezlănțuit ca exponenții decadentismului, ai dreptei și extremei drepte, indivizi periculoși pentru echilibrul social, prin chiar faptul că gândesc! O parte dintre aceștia lansaseră anterior (în scris și prin viu grai) „apeluri” de tot felul, prin care, finalmente, se erijau în judecători *sui-generis* ai națiunii române, ca personaje mitologice, „pure și dure”, „nepătate” de ceea ce se petrecuse înainte de 1989.

Oricum însă, în contextul societăților română și moldovenească, situația intelectualilor care s-au poziționat periferic față de „terenul de țință” al vocației și misiunii lor culturale tradiționale a fost una complicată. „Nu este un secret că și intelectualii dintr-o societate ideologizată excesiv, cum a fost și mai rămâne a fi a noastră [moldovenească – n.ns., I.I.], suferă de rinocerită, maladie a omului dezumanizat, a celui care face din ideologie o idolatrizare dincolo de idee și rațiune [...] Călcâiul lui Ahile al brumei de intelectuali – și în acest sens nu mă refer la partea ei cantitativă pe care ne-o furnizează departamentul de statistică, ci la cei ce calitativ corespund criteriului respectiv – este imposibilitatea de a rămâne mai presus de neînțelegerile de ordin neesențial pentru a salva esențialul [...] aceasta denotă reliefaarea unor lucruri atât de meschine încât fără să vrei te întrebi dacă cei ce le-au întreprins au făcut-o din raționament sau au îndeplinit niște instrucțiuni ale cuiva pentru a discredita categoria intelectualilor în societate.”³⁵

Constelația de valori pe care o apără sau ar trebui să o apere intelectualii este una vastă, acoperind valori cultural-spirituale, economice, politice, juridice, morale ș.a. Or, dintre acestea fac parte și valorile estetice, aflate printre cele mai greu încercate pe parcursul întregii „perioade de tranziție”, când se produce, în mod frecvent, datorită acțiunii unor interese, substituirea valorilor autentice cu non-valorile de conjunctură.

Epoca post-comunistă reprezintă – asemenea oricărui timp „de trecere” din istoria mai apropiată sau mai îndepărtată – un teren extrem de propice pentru invazia și expansiunea prostului gust, a pasiunilor îndoielnice și exhibărilor dubioase. La aceasta a contribuit, de fapt și din plin în România, așa-zisul „socialism multilateral dezvoltat”, care nu a făcut altceva decât să promoveze sistematic o *confuzie axiologică* permanentă și extraordinar de profundă. În lucrarea sa *Prostia*, A. Glucksmann sublinia importanța conștientizării ignoranței proprii, a (re)-cunoașterii „imbecilului din noi”³⁶, acțiune tot mai greu de săvârșit odată cu proliferarea prostiei agresive și a pseudo-culturii. Antidotul constă tocmai în consolidarea culturii autentice (în primul rând a culturii politice), aptă să demaște și să respingă cu destulă ușurință mitologia cu tentă manipulatorie. Avem în vedere aici definiția clasică oferită de G. A. Almond și B. Powell, conform căreia *cultura politică este un model de atitudini individuale și de orientări față de politică, manifestate în rândul membrilor unui sistem politic*³⁷. Conform acestor

³⁵ *Ibidem*, p. 105–106 și 107.

³⁶ A. Glucksmann, *Prostia*, București, Edit. Humanitas, 1992.

³⁷ G. A. Almond, B. Powell, *Comparative Politics. A Developmental Approach*, Boston, 1966.

autori, cultura politică are trei dimensiuni (*cognitivă, afectivă și evaluativă*), iar în lipsa cunoștințelor politice, credințele/ convingerile se formează în special pe baza dimensiunilor afective și evaluative. Este tocmai cazul frecvent al difuziunii rapide a miturilor și contra-miturilor politice în rândurile unei părți a societății post-comuniste, deoarece acestea incită până la exacerbare latura *afectivă și imaginativă* a mentalului colectiv, după care evaluarea este manipulată convenabil, în scopul eludării parțiale (uneori într-o măsură foarte accentuată) – prin inducerea unei stări de *pasivitate, inerție* –, a elementului *cognitiv* veritabil, deoarece el ar putea fi adversarul cel mai periculos al șubredelor eșafodaje mitologice. Rezultatul este *apatia, pasivitatea* subiecților difuziunii mitului politic, respectiv imersiunea lor într-o *cultură de supunere (subordonare)*, asociată celei *parohiale* (locale, provinciale).

O cultură politică autentică este cel mai temut adversar al miturilor politice, întrucât le sesizează inconsistența și le dezmembrează rapid, ceea ce rezultă fie și din enumerarea componentelor acesteia: „[...] cultura politică a unei societăți se referă la mijloacele prin care a fost internalizat sistemul politic în sentimentele, cunoștințele și evaluarea populației, la atitudinea față de sistemul politic în întregul său și atitudinile cu privire la rolul binelui în sistem.”³⁸

Astăzi, într-o mai mare măsură ca oricând, omul societății post-comuniste are nevoie de *idealuri* care să-i îndeplinească personalitatea, de *modele* de înaltă ținută intelectuală, morală, estetică și afectivă – preferabil, după părerea noastră, neangajate politic. Este puțin probabil că vom putea depăși cu adevărat această „perioadă de tranziție” – pe care unii o adulează, iar alții o blestemă –, fără a ne regăsi pe noi înșine în noianul de întâmplări care se revarsă, încă, orbește peste capetele noastre, fără a putea (re)dobândi controlul asupra vieților și destinelor noastre prin *educație și cultură*, fără a ne exercita liber (dar și responsabil) conștiința înăuntrul și în afara modestei noastre ființe individuale, spre binele nostru și al comunității căreia îi aparținem. Ne suntem încă datori unii altora într-o „clipă de sinceritate” cu acea onestitate elementară, acel bun simț arhaic al poporului român și acea inteligență ce ne-a dus faima în lume în știință și tehnologie, filosofie, artă, literatură, teologie – într-un cuvânt, întruchiparea acelor valori despre care ne place să vorbim, dar, cu prea mare greutate știm uneori să le recunoaștem, să le încurajăm și să le punem în practică. În loc să vehiculeze *mituri politice*, intelectualii societăților post-comuniste au datoria să cultive și să dezvolte *cultura politică* autentică la nivelul unor categorii sociale cât mai largi.

³⁸ Vezi Ala Plăcintă, p. 116.